

MƏKTƏBLİLƏRİN ƏMƏK BAZARINDA PEŞƏ TƏHSİLİNƏ HAZIRLANMASININ ZƏRURİLİYİ

Şahrza Ağayev,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
dosenti, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,
Qabaqcıl təhsil işçisi
e-mail: shahrza-a@mail.ru

Pərviz Həmzəyev,
Mədəniyyət və Sənətkarlıq üzrə Bakı
Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzinin direktoru
e-mail: hemzeyev.perviz@mail.com

DOI: 10.30546/2706-7858.2024.101

UOT: 008; 33; 37; 377

Xülasə. *Məqalədə məktəblilərin əmək bazarının tələblərinə uyğun peşə təhsilinə hazırlanmasında müasir yanaşmalar, kurikulum islahatlarının rolu, təhsilin inkişafı, ölkədə əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması, peşəkar fəaliyyətlə əlaqədar təhsildə sosial-iqtisadi kompetensiyalara (səriştələrə) xüsusi diqqət yetirilməsinin zəruriliyi təhlil edilir. Bu istiqamətdə müasir təhsilimizdə əmək bazarının tələbatına uyğun sosial və peşəkar mobillik bacarıqları formalaşdırmaq, əmək bazarının tələb və təklifin qarşılaşdığı məkan olması, təhsil almaq imkanları, məşğulluğun təminatı, Azərbaycanda media sahəsində yaradılmış ən son texniki imkanlardan və texnologiyalardan istifadə etməklə mədəniyyət və sənətkarlıq sektorunda xüsusi marka yaratmaq, peşə təhsili sistemində təhsilalanlar üçün inklüziv təhsil sinfinin təşkil olunması kimi məsələlərlə nəzəri və praktiki olaraq nümunəyə müvafiq elmi şəkildə əsaslandırılmışdır.*

Açar sözlər: *peşə, təhsil, problem, inklüziv, məşğulluq, kompetensiya, bazar, mədəniyyət, texnologiya, tələb və təklif.*

Key words: *profession, education, problem, inclusion, employment, competence, market, culture, technology, demand and supply.*

Ключевые слова: *профессия, образование, проблема, инклюзив, занятость, компетентность, рынок, культура, технология, спрос и предложение.*

Məktəb müasir cəmiyyətdə uşaqların təhsil almaq hüquqlarını təmin etməkdə əsas rol oynamaqla onların təlim və tərbiyəsi ilə də məşğul olur. Lakin onun səmərəli fəaliyyəti cəmiyyətin iqtisadi və mədəni inkişafından asılıdır. Bildiyimiz kimi, məktəblərdə mövcud olan problemlər islahatlarla həll olunur, burada nizam-intizam, qayda-qanun və tərbiyə əsas amillərdəndir.

Müstəqillik qazandığımız hazırkı dövrdə məktəblilərdə əmək bazarı ilə bağlı müvafiq ha-

zırılıqların aşılınması işində düzgün mövqe tutmaq prinsip kimi dərk olunmalıdır. Onlarda əməyə vicdanlı münasibət formalaşdırmaq, işgüzarlıq nümayiş etdirmək müəllimlərin qarşısında duran ən ümdə vəzifələrdəndir. Buna nail olmaq üçün ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərindən başlayaraq, şagirdlərin əməyə münasibət-lərini düzgün formalaşdırmaq vacibdir.

Əmək insanın sosial həyatında, hərtərəfli inkişafının formalaşmasında mühüm amil olmaqla yanaşı, ətraf mühitə, hadisələrə fəal münasibətin yaradılması işində başlıca amillərdəndir.

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda (2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncam) qeyd olunur: “Təhsilin inkişafı ölkədə əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması, həmçinin fərdin həyatının daha yüksək səviyyədə qurulması üçün zəmin yaradır. Təhsil insanlara texnologiyaları çevik mənimsəmək, əmək bazarında layiqli yer tutmaq və ömürboyu təhsil prosesinə qoşulmaq, sağlam həyat tərzini, ətraf mühitə münasibətdə düzgün mövqe seçmək imkanı verir” [1, s.6].

Əmək tərbiyəsi insani keyfiyyətlərin mahiyyət və xarakterindən asılı olaraq müəyyən məqsədə nail olunmasında şəxsiyyətə imkan və şərait yaradır. Qarşıya çıxan çətinlik və maneələri aradan qaldırmağa kömək edir. Əməksevərlik həmişə konkret məqsəd daşıyır və insanı müəyyən müsbət nəticəyə gətirib çıxarmağa sövq edir. Bu zaman işgüzar əmək beynin fəaliyyətini, insanın fiziki və zehni əməyə marağını artırır. Təhsiləndə əməksevərlik, onun cəmiyyət və Vətən qarşısında vəzifə borcunu, şəxsi tələbatını, maraq və arzularını, niyyət və hissini yerinə yetirmək məqsədi güdür. Əmək tərbiyəsi insanın daxili və xarici aləminin vəhdət şəklində inkişafını təmin edir. Bu prosesdə uşaqlarda zəngin həyat təcrübəsi toplanır. Onların psixoloji xüsusiyyətləri inkişaf edir və beləliklə, məktəblilər müstəqillik keyfiyyətləri əldə edirlər [2, s.330].

Hazırda peşəkar fəaliyyətlə əlaqədar təhsildə sosial-iqtisadi kompetensiyalara (səriştələrə) xüsusi diqqət yetirilir. Müasir təhsil işçilərinin kompetensiyalarını yüksək səviyyəyə qaldırmaq, onlarda əmək bazarının tələbatına uyğun sosial və peşəkar mobillik bacarıqları formalaşdırmaq əsas məqsəd sayılır. “Kompetensiya” sözü latın mənşəli olub (yanarın tarixi təqribən 1585 – 1595-ci illər), mənası şəxsə işdə və ya situasiyada effektiv davranmaq imkanı verən qabiliyyət, öhdəlik, bilik və bacarıqlar qrupu anlamına gəlir.

Qabiliyyət şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərindən olub, özünü müəyyən fəaliyyətin icrasında göstərir. **Öhdəlik** müəssisənin keçmiş hadisələrdən, o cümlədən bağlanmış müqavilələrdən yaranmış və iqtisadi səmərəni əmələ gətirən resurslarının həmin subyektdən kənara axını ilə nəticələnən mövcud vəzifəsidir. **Bilik** insanın özü və onu əhatə edən aləmin amilləri

haqqında məlumat toplusu, formallaşdırılmış informasiyadır. Bilik, eyni zamanda praktiki fəaliyyət və peşəkar təcrübə nəticəsində alınan predmet sahəsinin qanunauyğunluqları, mütəxəssislərə məsələ qoymağa və həll etməyə imkan verir. **Bacarıq** insanın bilik, vərdiş, təcrübə nəticəsində əldə edilmiş işgörmə və işi lazımı sona çatdırma qabiliyyətidir.

“XXI əsrin kompetensiyaları” mövzusunda ədəbiyyatlarda daha çox **idraki bacarıq; fərdi bacarıq; şəxslərarası əməkdaşlıq bacarığı** hallandırılır. Müasir səriştəli təhsilənlər biliyi niyə öyrəndiyini, necə öyrəndiyini və onu nəyə tətbiq etməsinin gərəkliliyini bilməlidir. Öyrənin elm və informasiya tutumlu cəmiyyətdə layiqli yer tutması üçün tədris-təlim prosesində onda hansı kompetensiyaların formalaşdırılmasının qabaqcadan müəyyən edilməsi əhəmiyyətli sayılır.

Ölkədə insan kapitalının yaradılması və iqtisadi artımın gücləndirilməsində peşə təhsilinin əmək bazarının tələbatına uyğun olaraq ümumi orta təhsil və tam orta təhsil bazasında müxtəlif peşələr üzrə ixtisaslı işçi kadr hazırlığı aktualıq təşkil edir. Geniş kadr şəbəkəsinə malik olan təhsil müəssisələrinin məqsədləri içərisində tərbiyə məsələsi önəmli yer tutur. Onlar tərbiyə sahəsində müəyyən işlər həyata keçirirlər, lakin bu tədbirlərin məzmunu, forması, tətbiqi yolları hələ də müasirləşdirilməmişdir. Ümumtəhsil məktəblərində tərbiyə işinin təşkilinin çoxsaylı əsas vəzifələrindən olan: dünya əmək bazarının tələbinə uyğun rəqabətəqabil insanın formalaşdırılması; milli-mənəvi dəyərlərin və milli kimliyin formalaşdırılması; tərbiyə sahəsində peşəkar kadr hazırlığı, səmərəli fəaliyyətə görə stimullaşdırma mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, peşə etikasının formalaşdırılması aktualıq ilə tədqiq olunan mövzuya motivasiyanı artırır [3, s.8].

Əmək bazarı tələb və təklifin qarşılaşdığı məkan olub, cəmiyyətin sosial-siyasi və iqtisadi həyatında vacib və planlı sahədir. Əmək bazarı məşğulluq dinamikasının əsas tendensiyalarını özündə əks etdirir. Onun tənzimlənməsinin ən mühüm şərti işəgötürənlərlə işəxtaranların maraqlarının və tələblərinin üst-üstə düşməsi, uzlaşdırılmasıdır. İşəxtaranlar əmək fəaliyyəti barədə düşünərkən mütləq müvafiq peşələrə, ixtisaslara, xidmət sahələrinə gələcəkdə olan tələbatı nəzərə almalı və bu tələbatın əmək bazarında hansı

istiqamətdə inkişaf edəcəyini bilməlidirlər.

Hazırkı şəraitdə əmək bazarının səmərəli fəaliyyət göstərməsinin əmək qabiliyyətli yaşında olan işçilərin rəqabətliyi artırılmasında çox böyük əhəmiyyəti vardır. Əmək bazarının başlıca vəzifəsi tələb və təklifin daha tez təmin olunması, işçilərin mobilliyinin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Bunun üçün əmək bazarının aşağıda qeyd edilən funksiyalarından istifadə olunması mədsəduyğun sayılır:

– *əməyi satan və alanların görüşünün təşkil edilməsi;*

– *hər iki tərəf üçün konkret əlverişli mühitin təmin olunması;*

– *bərabər səviyyəli əməkhaqqı stavkasının (əməkhaqqının kəmiyyəti) müəyyən edilməsi;*

– *əhalinin məşğulluğunun həllinin təminatı;*

– *işçilərin sosial müdafiəsinin həyata keçirilməsi.*

Məktəblilər üçün əmək bazarında tələb və təklifə təsir edən amillərin sadə elmi araşdırılmasının, təqdimatların aparılmasının mühüm əhəmiyyəti vardır. Burada yalnız iş qüvvəsinin qiyməti deyil, işəgötürən firmanın məhsuluna olan tələbat, istehsalın həcmi, texnikanın tətbiqi dərəcəsi, məşğulluğun artması və azalmasına təsir edən və s. amillər də araşdırılmalıdır.

Müasir təhsil insanlara texnologiyalarla tədqiq etdiyimiz mövzunun elmi mahiyyətini anlamaq və qanunauyğun mühakimə yürüdüb əsaslı ziddiyyətləri düzgün şərh etmək, ilkin təhlilin alqoritmik aparılmasında internetlə bağlanmış kompüter şəbəkələrinin qlobal sistemi barədə məlumatlı olmağa zərurət yaradır. Bunun üçün hər bir təhsilalan milli və bəşəri dəyərlərə istinad edərək qoyulan sualları əməli fəaliyyətində cavablandırmağı bacarmalıdır:

Bizi XXI əsrdə nə gözləyir? XXI əsrin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, gələcəyin təlimi necə olmalıdır? XXI əsrdə insanlara vacib olan bilik, bacarıq, vərdiş və keyfiyyətlər hansılardır? Sualların əsaslandırılmasında qlobal şəbəkə olan internetin mövcudluğunun vacibliyinə önəm verilməlidir. **“İnternet”** (internus – daxili, inter – arasında, internet – şəbəkə) adlanan qlobal şəbəkəyə bir-biri ilə optik, elektron və digər vasitələrlə qlobal və ya lokal şəkildə bağlanmış şəxsi, biznes, hökumət, təhsil kimi şəbəkələr daxildir. “İnternet” sözü uzaq keçmiş

aid olmayıb, ilk dəfə olaraq 1990-cı ildə kəşf olunub. 1994-cü ildə internetdən elektron kommersiya məqsədi ilə istifadəyə başlanılıb. İnternet müxtəlif qurğuları birləşdirən qarşılıqlı bağlanmış kompüter şəbəkələrinin qlobal sistemidir. Texnologiyanın inkişafı ilə kompüterlərin şəbəkələrdə (network) birgə işləməsi mümkün oldu. Bir-birinə qoşulmuş şəbəkələr isə artıq “interşəbəkə” (internet) əmələ gətirir. Beləliklə, **“internet”** sözü ümumi mənada **“qlobal şəbəkədə birləşdirilmiş kompüterlərin məcmusu”** anlamındadır. Faktiki olaraq internet bütün dünyada milyonlarla kompüter, proqram, informasiya bazaları, fayllar və əlbəttə ki, insanlar arasında əlaqə yaradan qlobal şəbəkədir.

Uzun illər davam edən gərgin əmək və çoxlu tədqiqatlardan sonra 29 oktyabr 1969-cu ildə Kaliforniya Universitetindəki laboratoriyaların birində alimlər iki kompüterə vahid sistemdə birləşdirə bildilər. Bu hadisə internetin dünyada ilk dəfə meydana gəldiyi tarix hesab olunur. Bil-mək lazımdır ki, Azərbaycanda internet 1993-cü ildən inkişaf etməyə başladı. Birinci sayt 1994-cü ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasında yaradıldı. İlk dövlət orqanının saytı isə 1997-ci ildə yaradılan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin saytı oldu. Hazırda hər bir müəssisədə müasir texnologiyalardan, avtomatlaşdırılmış elektron qurğulardan istifadə olunur. Kompüter, noutbuk, telefon kimi qurğular arasında daima informasiya mübadiləsinə ehtiyac duyulduğu üçün şəbəkələrdən istifadə olunur. Əhatə dairəsinə görə şəbəkələrin müxtəlif növləri vardır. Məsələn, PAN, CAN, DAN, SAN kiçik sahələri əhatə edir. Onlar kiçikmiqyaslı şəbəkələrə aiddir. LAN, MAN, WAN isə genişmiqyaslı şəbəkələrə aiddir. Bunlardan ən geniş WAN-dır. WAN şəbəkələr ümumi dünyadakı kompüter şəbəkələrini əlaqələndirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Verilənlərin (informasiyanın) internetdən çağırılmasının bir çox üsulları vardır. İnternet xidmətləri adlanan bu üsullar aşağıdakılardır: WWW (World Wide Web) – ümumdünya “hörümçək toru” adlanıb, internet vasitəsilə ötürülən sənədlərdən ibarətdir. E-mail elektron poçt (electronic mail) – elektron poçt ünvanı internet şəbəkəsinə daxil olmuş insanların bir-biri ilə əlaqə saxlamaqlarına şərait yaradır.

İnternetin əhatəli inkişafı istehsalatda bütün

sahələrdə kadrların hazırlanması prosesində daha yeni addımların atılmasına zəmin yaratdı. Təcrübə və müşahidələrdən məlum olur ki, bazarda cəmiyyətin yüksək səviyyəli mütəxəssislərə olan tələbatını zəif təminat şəraitində tədrisə informasiya-idarəetmə sistemlərinin və texnologiyalarının tətbiqi olmadan yerinə yetirmək mümkün deyildir. Əmək bazarında tələb və təklif haqqında informasiya qıtlığı səbəbindən hər hansı ixtisas üzrə kadr hazırlığının düzgün planlaşdırılması aparıla bilmədiyindən tarazlıq pozulur. Araşdırmadan məlum olur ki, müasir dünyada illik dövriyyəsi on milyardlarla dollar təşkil edən elm və təhsil bazarının qloballaşması prosesi artmaqdadır. Bu əməliyyatda fəal iştirak etmək üçün biz dünya təhsil sisteminə inteqrasiya etməyə, onu başa düşməyə və ondan mümkün qədər faydalısını götürməyə nail olmalıyıq.

Ölkədə həyata keçirilən təhsil islahatının tərkibinə daxil olan informatika fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) müasir dövrdə hər bir şəxsin əmək, istedad, qabiliyyət və yaradıcılığının müstəsna əhəmiyyət kəsb etdiyi nəzərə alınaraq, cəmiyyətin inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsi olan gənc nəslin formalaşdırılmasına, onların qarşılaşdıqları problemlərin həlli və müstəqil qərarlar qəbul etməsi üçün zəruri informasiya təminatını ödəyən kompüter, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və sistemlərindən səriştəli istifadə bacarıqlarına malik olmasına yönəldilmişdir. "İnformatika" termini bəzi hallarda "kompüter elmi" (computer science) termini ilə uyğunlaşdırılır. İnformatika kompüterləşdirilmiş informasiya sistemlərinin fəaliyyətinin layihələndirilməsinin, işlənilməsinin, yaradılmasının, səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinin, onun müxtəlif sahələrdə tətbiqinin və təsirinin bütün aspektlərini öyrənən kompleks fənn kimi təhsilalanların qloballaşan dünyada əmək bazarında səmərəli fəaliyyətlərinə təminat verir. Mahiyyətinə görə informatika hər sahədə məlumatlanmaq, zəruri bacarıqlar qazanmaq proseslərinin və onların avtomatlaşdırılması yollarını öyrənməyə xidmət edir. Hər bir insan gündəlik həyatda, əməli fəaliyyətdə informatikanın tətbiqi ilə qarşılaşır və informatika üzrə bilik və bacarıqlarından faydalanır. Bu bilik və bacarıqlara malik olmaq müasir texniki vasitələrlə davranmağa, müxtəlif sosial, iqtisadi, hüquqi və

siyasi informasiyaların əldə edilməsinə və onlardan istifadə edilməsinə imkan yaradır. İnformatika bir elm sahəsi kimi gündəlik həyatda, dəqiq və humanitar elm sahələrinin inkişafında, texnika və müasir texnologiyaların təkmilləşdirilməsi prosesində ortaya çıxan problemlərin həllində insanların yaxın köməkçisinə çevrilir. İnformatika fənni şagirdlərin elmi, praktiki biliklərinin genişlənməsində, yeni ixtisaslara yiyələnməsində mühüm rol oynayır. İnformatika və digər fənlərin öyrənilməsində kompüterlərdən istifadə təlimin əyaniliyini artırır, mürəkkəb obyektlər və proseslərin modelləşdirilməsinə, tədris materialının daha asan mənimsənilməsinə imkan yaradır, şagirdlərin müstəqil öyrənmə fəaliyyətini genişləndirir. Məktəblilərin praktiki fəaliyyətə, əməyə və təhsillərini davam etdirmələrinə hazırlanması informatika və kompüter savadlılığından, onların informasiya cəmiyyətinə nəzəri və praktiki hazırlığından, müasir dövrdə dərk etmə üsulları və vasitələrindən istifadə etməyə şərait yaradılmasından bilavasitə asılıdır. Şagirdlər informasiya mədəniyyətinə, kompüter savadına yiyələndikcə əmək bazarına bacarıqlarını müəyyənləşdirir, gələcəkdə həyat şəraitini daha səmərəli qurmaq imkanı əldə edirlər [4, s.8].

İbtidai təhsil səviyyəsində şagirdlərdə müqayisə və çeşidləmə, ilkin emal, özünəxidmət və birgəfəaliyyət vərdisləri, sadə layihələndirmə, tərtibat, modelləşdirmə, dizayn, canlı təbiətə xidmət bacarıqları, ölçü, mütənəsiblik, simmetriya və digər həndəsi anlayışlar formalaşdırılır, sadə konstruksiyalar və yaradıcı işlərin yerinə yetirilməsi üzrə qabiliyyətlərin aşılması təmin olunur; ümumi orta təhsil səviyyəsində isə əvvəlki istiqamətində nəzərdə tutulan fəaliyyətləri inkişaf etdirməklə texnoloji və tətbiqi bacarıqların təkmilləşdirilməsi, sadə olmayan texnoloji proseslərin həyata keçirilməsi, yaradıcı texniki təfəkkürün formalaşdırılması, şagirdlərin müasir informasiya texnologiyalarından istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, onların peşə seçməyə istiqamətləndirilməsi, zəhmətsevərlik və yaradıcılıq ruhunda tərbiyə edilməsi təmin olunur [5, s.6].

Elm ictimai şüur formalarından biri olub, təbiət, cəmiyyət və təfəkkürün obyektiv inkişaf qanunlarını özündə ehtiva edərək bəşəriyyətin tarixboyu yaratdığı biliklər sistemindən və həmin biliklər zəminində yeninin yaradılması mahiyyə-

tinin açılması üçün göstərilən fəaliyyətdən ibarətdir. Elm, həm də mürəkkəb idrak fəaliyyəti olub, yeni nəzəriyyələrin yaradılmasına, biliklərin müəyyənləşdirilməsinə və ümumiləşdirilməsinə yönəlmişdir. Bizi əhatə edən gerçək aləm vahid olduğundan onu öyrənən elm də bütövdür. Bu, eyni zamanda elmin bütün sahələri üçün ümumi olan anlayışlarda, tədqiqat vasitələrində və metodlarında ifadə olunur. **“Obyekt”** sözü latınca *“obyektum”* sözündən götürülüb, mənası *“predmet”* deməkdir. Obyekt insandan kənarda, onun şüurundan və iradəsindən asılı olmayaraq mövcud olan xarici aləmdir. *Pedaqoji gerçəklik ümumi obyektin yalnız bir hissəsidir və onu pedaqogika elmi tədqiq edir. Tərbiyə, təhsil və təlim prosesləri vəhdətdə şəxsiyyətin inkişafını təmin edir. İnkişaf da pedaqogikanın əsas kateqoriyalarından biridir. İnkişaf daxili və xarici ziddiyyətlərin mübarizəsi nəticəsində şəxsiyyətin fiziki, əqli və mənəvi imkanlarının kəmiyyət və keyfiyyət dəyişməsi (irəliləməsi) prosesidir.* Qeyd etmək lazımdır ki, ziddiyyətlər özlüyündə inkişafı ləngidən amillərdəndir. İnkişafda özünü göstərən ziddiyyətlər yalnız dəf edildiyi, aradan qaldırıldığı təqdirdə hərəkətverici qüvvəyə çevrilir. Son dövrlər pedaqogikanın ənənəvi kateqoriyaları sırasına pedaqoji proqnozlaşdırma və pedaqoji texnologiyalar geniş daxil edilir. *“Proqnozlaşdırma”* yunan sözü olub, *“uzaqgörənlik”, “əvvəlcədən xəbər vermə”* deməkdir. Pedaqoji texnologiya yunanca *“texne”* incəsənət, ustalıq, bacarıq və *“loqos”* təlim, elm, qanun sözlərindən götürülmüş, pedaqoji prosesin məqsəd və vəzifələrinin layihələndirilməsi və həlli sistemi deməkdir. O, təlim-tərbiyə işinin effektivliyini artırmağa, qarşıya qoyulmuş vəzifələri yüksək səviyyədə həll etməyə yönəlir [6, s.15].

Almaniyanın təcrübəsinə görə, məktəbi bitirənləri belə bir sual düşündürür: *hara getmək, hansı ixtisası öyrənmək və hansı ixtisasın perspektivli gələcəyi var?* Almaniya peşə təhsilində xüsusi əhəmiyyətə maraq doğurur. Məktəbin vəzifəsi yeniyetmələri cəmiyyətin gələcək həyatına hazırlamaqdır. Yeniyetmələr peşə məktəbində və ya müəssisəsində iki-beş il müddətində təhsillərini davam etdirirlər. Təcrübə zamanı onlar özlərinin təlim-istehsalat müəssisələrindən təqaüd alırlar. Peşə təhsilinə belə diqqətin sayəsində Almaniya şirkətlərinin dünya bazarında rə-

qabət gücü ildən-ilə artır. İnkişaf etmiş belə ölkələrdə səmərəli texniki-peşə təhsili sisteminin formalaşdırılmasının əsas prinsiplərinə daxildir:

- **Fasiləsizlik və çoxpilləlilik prinsipində** peşə təhsili sistemində fasiləsizliyin təmin edilməsi, insanların bilik, bacarıq və vərdislərinin səviyyəyə daim artırılmasını və ömürboyu özünütəhsilin təşkilini nəzərdə tutur. Bu problemin həllinə bir neçə cəhətdən yanaşılır: ümumsosial aspektdə məsələnin mahiyyəti vətəndaşlara təhsil verilməsində insanların və işəgötürənlərin daimi dəyişən tələblərinə cavab verən dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş normaların təmin edilməsi; iqtisadi aspekt baxımından isə bu investisiya şəraitinin yaradılması, maliyyələşdirilməsi və vətəndaşların peşə təhsilinin təminatını müvafiq iş fəaliyyətinin, yüksəkmaaşlı işlə təmin olunmaları və bununla əlaqədar olaraq yüksəkkeyfiyyətli məhsulun buraxılması, eləcə də peşə təhsilinin fasiləsizliyi ilə vətəndaşın biliyə, bacarığa, əxlaqi dəyərlərə, onların seçdiyi ixtisasın ixtisasartırma tələblərinə cavab verməsidir.

- **Açıqlıq prinsipində** qapalı cəmiyyətdə insan tərəfindən yaradılmış institutlar qəbul edilmir. Açıq cəmiyyətdə insanın öz fikrini bildirmək imkanı var. Açıqlıq prinsipinə görə dövlət orqanları ilə bərabər, ictimai təşkilatlar, kooperativlər, ayrı-ayrı vətəndaşlar təhsilin inkişafına yaxından kömək edir, onun yenilənməsinə şərait yaradır. Peşə təhsilinin açıq şəraitdə fəaliyyət göstərməsi, qarşılıqlı təsirdə olması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, şəxsiyyətlə, əhatə edən sosial mühitlə, əmək bazarı, xarici təhsil sistemləri, peşə təhsili mütəxəssisləri, elmi-texniki və texnoloji yeniliklərlə, əməyin müxtəlif formaları ilə.

- **Şəxsiyyətəyönümlülük prinsipi** istiqamətləndirilmiş təhsilə qoyulan tələb deməkdir. Yeniyetmənin, gəncin daxili təcrübəsi insanda ən mühüm cəhət olan onun subyektivliyi ilə işləmək bacarığıdır. Peşə təhsilinin şəxsə istiqamətləndirilməsi şagirdlərin qabiliyyətindən istifadə edilməsini nəzərdə tutur. Burada şagirdin intellektual, iradi, əxlaqi və digər şəxsi keyfiyyətlərinin məcmusu olan fərdiyyətçiliyi əsas götürülür. Onlardan istifadə etmək təlimin optimal strategiyasını seçməyə və idraki fəaliyyətə fəal təsir göstərməyə imkan verir.

- **İntegrativlik prinsipində** təhsilin inteqrasiyası yalnız formal olaraq müxtəlif biliklərin yeni

tədris mətnində birləşdirilməsi deyil, həm də şagirdin şüurunda məna kəsb edən mental anlayışın formalaşdırılmasına gətirən müxtəlif mətnlərin birləşdirilməsidir. Beləliklə, təhsildə məzmun yox, biliklərin ardıcıl integrasiyası aparılır.

Bazar münasibətləri şəraitində kadr hazırlığında dövlət tərəfindən planlı qaydada idarəetmənin aradan qaldırılması əmək bazarında tələb və təklifin nəzərə alınmasını zəruri edir. Bu zaman işçi qüvvəsinə olan tələbə təsir edən amillər mütləq nəzərə alınmalıdır. Ölkədə baş verən iqtisadi böhranla əlaqədar istehsal müəssisələrində fəaliyyətin dayanması, mövcud iş yerlərində çalışan işçilərin peşə və ixtisaslarındakı fərqlər kadr hazırlığının düzgün qurulmasına öz mənfi təsirini göstərmişdir. Belə ki, işçi qüvvəsinin tələb və təklifinin düzgün müəyyən edilməməsi gənclərdə peşə təhsilinə marağın azalmasına səbəb olur. Peşə təhsilinin iqtisadi inkişaf üçün Azərbaycan kimi ölkələrdə aktualığı çox əhəmiyyətlidir. Təhsildə gedən dəyişikliklər müəllimlər qarşısında *fənn dərslərində müasir informasiya texnologiyalarını tətbiq etmək, yeni informasiya sistemlərini öyrənmək və təhsildə tətbiq etmək, aktiv və sərbəst təhsil formaları metodikalarını işləyib hazırlamaq və dərstdə tətbiq etmək, yeni təhsil proqramlarına aid vəsaitlər hazırlamaq və s. kimi tələbləri qoyur.*

İnsanın fiziki və mənəvi qüvvəsinin tətbiqi sahəsi olan peşə xüsusi hazırlıq və iş təcrübəsi sayəsində qazanılan nəzəri bilikləri və əməli vərdisləri özündə əks etdirən əmək fəaliyyətidir. Məqsədyönlü əmək fəaliyyəti üçün peşə hazırlığını təmin edən təhsildə pedaqoji prosesin mərhələləri üzrə təlim işinin təşkili həmişə aktualıq kəsb etmişdir. Müasir dövrün tələblərinə uyğun peşə hazırlığı beynəlxalq səviyyədə keyfiyyət daşıyaraq insan kapitalını təcəssüm etdirəlməlidir. Peşə hazırlığı əməyin ilk bölgüsü, müəyyən insan qruplarının və ya fərdin heyvandarlıq və əkinçiliklə məşğul olması ilə başlanmışdır. Müxtəlif məhsulların mübadiləsi tədricən mürəkkəb xarakter aldıqca, yeni peşələrə ehtiyac yaranaraq cəmiyyətin sonrakı inkişafı nəticəsində yeni sənətlər və sənətkarlar – ovçular, dəmirçilər, daşyonanlar, xarratlar, dərziilər yaranmış və bu da müasir texnoloji sahələrin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Hər hansı bir peşə (ixti-

sas) müəyyən qabiliyyət tələb edir. Peşələrin hamısı üçün yaradıcılıq qabiliyyəti vacib şərtidir. Müəyyən sənəti və ya ixtisası öyrənmək və bu sahədə uğurla çalışmaq üçün insan peşənin şəxsiyyət qarşısında qoyduğu tələblərə tam cavab verməlidir. Peşə seçən şəxslərdən konkretlik, dəqiqlik, icra intizamı, səliqəlik tələb olunur. Həmin keyfiyyətlər bəzi sahələrdə böyük rol oynamağa bilər, lakin texnika ilə işləyən şəxslər üçün onlar həyatı əhəmiyyətə malikdirlər. Yaradıcılıq, ixtiraçılıq, texniki fantaziya, yeni əmək məhsulları və iş üsulları formalaşdırmaq peşə təhsilində pedaqoji prosesin mərhələlərinin reallaşdırılması ilə həllini tapmış olur [7, s.25].

Peşə ilə bağlı təhsilə aid pedaqoji prosesin inkişaf ardıcılığına ***hazırlıq, əsas və yekun mərhələlər*** daxil olmaqla müəyyən sistem təşkil olunur. Pedaqoji prosesin hazırlıq mərhələsində nəzərdə tutulmuş istiqamətdə vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün qarşıya qoyulan məqsədin, mövcud şəraitin diaqnostikası, nailiyyətlərin proqnozlaşdırılması, prosesin inkişafının planlaşdırılması və s. vacibdir. Peşə təhsilində pedaqoji prosesin hazırlıq mərhələsinin məqsəd və vəzifələri diaqnostik araşdırmaların aparılması ilə müəyyən edilir. Burada məqsəd nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmağa köməklik göstərmək və ya mane ola biləcək səbəblər haqqında aydın təsəvvür əldə etməkdir.

Pedaqoji prosesdə əsas mərhələ özündə qarşılıqlı, əlaqəli mühüm elementləri – *qarşıdakı fəaliyyətin məqsəd və vəzifələrinin müəyyən olunması və izah edilməsini; pedaqoqlarla təhsilalanların bir-birinə qarşılıqlı təsirini; pedaqoji prosesin nəzərdə tutulmuş metodları, vəzifələri və formalarını; əlverişli şəraitin yaradılmasını; təhsilalanların fəaliyyətini stimullaşdırmaq üçün müxtəlif tədbirlərin həyata keçirilməsini; pedaqoji prosesin digər proseslərlə əlaqəsini təmin etməsini və s. birləşdirir.*

Təcrübə göstərir ki, peşə təhsili sahəsində ixtisasını mükəmməl bilən mütəxəssis pedaqoji prosesin tələblərini mərhələlər əsasında qurmaqda çətinlik çəkir, nəticədə təhsilalanın ahəngdar inkişafı təmin edilmir. Ona görə də təhsilalan bazar iqtisadiyyatının rəqabətində istədiyinə nail ola bilmir. Pedaqoji prosesin gedişində operativ əks-əlaqənin yaradılması qarşılıqlı təsirdə vaxtında düzəlişlər aparmağı təmin edir və bu da

prosesin yekun mərhələsi kimi alınan nəticələrin təhlili ilə başa çatır [7, s.29].

Təhsilalanların peşə seçməyə hazırlanmasında aşağıdakı **üç** mühüm texnoloji ardıcılığın gözlənilməsi vacib sayılır:

- *şagirdlərlə peşə maarifi işlərinin aparılması, onların peşələr və peşəseçmə haqqında hərtərəfli və rəngarəng biliklərə yiyələnməsi;*

- *şagirdlərin peşəseçməyə hazırlanması üzrə sistemli və ardıcıl peşəyönümü işlərinin aparılması;*

- *diaqnostik nəticələrin təhlili, müqayisəsi, dəqiqləşdirici işlərin, tövsiyə və məsləhətlərin həyata keçirilməsi.*

“Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə işəgötürənlərin tələblərinə uyğun qurulmuş təhsil proqramları (kurikulumlar) vasitəsilə peşə təhsili müəssisələrində məzunların əmək bazarına inteqrasiyasını və məhsuldarlıq səviyyəsini yüksəltmək istiqamətində real işlər görülməkdədir. Təhsilin idarə olunmasında varisliyin gözlənilməsi ilə əlaqədar ümummilli lider Heydər Əliyev demişdir: “Məktəblərimizdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, azadlığının mənası, məzmunu çox geniş tədris olunmalıdır. Xalqımızı, millətimizi, gənclərimizi tariximizə, mədəniyyətimizə, ənənələrimizə uyğun tərbiyə etmək təhsilin istiqaməti, məktəblərimizin, müəllimlərimizin borcudur”. Müəllimin xüsusi strategiyası dedikdə, təhsilalanların maraqlarının davamlılığını təmin etmək üçün onların sosial həyatı ilə (reallıqla) uyğunluq təşkil edən təlim materiallarının maraqlı, müxtəlif olmasını təmin etmək, şəxsi məqsədləri ilə üst-üstə düşən xüsusi məqsədlərin qoyulduğu, ötürücü öyrənmə mühitinin yaradılması, fəal üsullarının seçilməsi və s. başa düşülür. Əgər şagird öyrənə bilmirsə, bunun əsas səbəblərindən biri dərsə, mövzuya maraq göstərməməsidir. Müəllimin səriştə qabiliyyəti və peşəkar fəaliyyətində edəcəyi ilk şey həmin marağı təmin etməkdir. Bunun üçün nə lazımdır? Cavab: Maraq göstərmə və diqqət yetirmək; cəhd etməyə və lazımi zaman xərcləməyə meyilli olmaq; mövzuya fikrini yönəltmə və çətinliklərlə qarşılaşdıqda problemin həllində qərarlı və inadkar olmaq.

Məktəbdə təlim prosesində əmək bazarı ilə əlaqədar motivasiya aşılamağın əsas yollarına

daxildir:

- *şagirdə özünəinam duyğusu formalaşdırmaq;*

- *şagirdin maraqları nöqtəyi-nəzərindən çıxış etmək;*

- *öyrənməni şagird üçün mənalı və dəyərli etmək;*

- *hər kəsin özünə uyğun hədəflər seçməsinə yardım etmək;*

- *sınıfdə öyrənmək üçün zövqverici bir mühit hazırlamaq;*

- *şagirdlərin ideallarından və arzularından faydalanmaları təmin etmək;*

- *gərəkli anlarda həvəsləndirici çalışmalar təşkil etmək;*

- *şagirdin özünə olan hörmətini, güvənini və qürur hissini gücləndirmək [8, s.17].*

Peşəyönümü anlayışı gənclərin müxtəlif peşələri tanımasına, öz xüsusiyyətlərinə uyğun peşələr seçməsinə, onları seçdiyi peşələrə hazırlanmasına, peşəkarcasına inkişaf etməsinə yardım xidmətləri kimi səciyyələndirilir. Gənclər orta məktəbi bitirdikdən sonra peşə seçimi ilə bununla bağlı qərar verməkdə çətinlik qarşısında olduqda, nəticədə özlərini və ailələrini ümid-sizliyə uğradırlar. Şagirdlər özlərinə ən uyğun peşəni seçə bilmələri üçün, ilk növbədə, öz maraq və qabiliyyətlərini tanımalıdırlar. Bu səbəbdən məktəb psixoloqunun şagirdlərin maraq və qabiliyyətləri haqqında dəqiq məlumatlı olması, etibarlılığı olan ölçmə vasitələrini bilməsi və tətbiq etməsi vacibdir.

Məlumdur ki, əmək bazarında sürətli transformasiya prosesləri gedir. Bir sıra peşələr sıradan çıxır, yenilərinə tələbat yaranır. Bu faktı məktəb illərində şagird nəzərə alıb peşə təmayülü ilə əlaqədar düzgün seçim etməlidir. Əgər ali məktəbi bitirən gənclərin mükəmməl savadları, transformasiya bacarıqları yoxdursa, onlar hər hansı bir şirkətin qapısını açmaqda ümidli olmayacaqlar. Diplomla işsizlər ordusunun yaranmasının səbəblərindən biri kimi bu problemi daim düşünməyə yönəlib dərk etmək və düşünmə mərhələlərini uğurla keçməyi özlərinə borc bilən müəllimlər anlamalıdırlar ki, təhsilalanları müəllimlər tərbiyə etməlidirlər.

Hazırda bütün dünyada, məhz texnologiyalarla bağlı olan Dördüncü Sənaye İnqilabı dövrü yaşanır. “Azərbaycan Respublikasının 2022 –

2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda bildirildiyi kimi, dünya ölkələrinin iqtisadiyyatlarında sürətli rəqəmsallaşma meylləri və bu əsasda məhsuldarlığın əhəmiyyətli artımı keyfiyyətli inkişaf üçün imkanlar yaradır. Dünyada rəqəmsal texnologiyaya keçid prosesi getdikcə daha dönməz xarakter alır. Ölkə başçısının müvafiq Sərəncamı ilə təsdiqlənən “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində müasir dövrün çağırışlarını gənclərə xatırladaraq vurğulanır: “Bu proses getdikcə gedəcək, biz dördüncü industrial inqilab içərisindəyik. Artıq bilinir ki, hansı peşələr 5 ildən sonra olmayacaq. Lakin biz əhalisi artan ölkəyik. Sovet dövründəki 7 milyondan fərqli olaraq 10 milyona çatıb bizim əhalimiz. Ona görə biz o yeni peşələri gərək mənimsəyək. Gərək imkan yaradaq bizim vətəndaşlara ki, o peşələrə yiyələnsinlər”. Peşə təhsili üzrə beynəlxalq əməkdaşlığa nümunə olaraq 19 fevral 2021-ci il tarixində “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkiyə Respublikası Hökuməti arasında peşə təhsili sahəsində əməkdaşlığa dair Protokol”un imzalanması təqdirəlayiqdir. Protokol iki ölkə arasında peşə təhsili sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsini və müvafiq istiqamət üzrə Türkiyənin təcrübəsinin öyrənilməsinə özündə məqsəd olaraq ehtiva edir.

Peşə təhsili və təliminin ümumi iqtisadi inkişafdakı əhəmiyyətini nəzərə alaraq, bir çox dünya ölkələri bu sahənin inkişafı üzrə proqramlar hazırlayıb və həyata keçirir. “İstehsalat təcrübələri ilk və orta peşə təhsili məzunları üçün təhsildən məşğulluğa keçidi təmin edən ən effektiv alətlərdən biri kimi öz təsdiqini tapmış və real sektorla bu cür əməkdaşlıq real iqtisadi təsir yaradan mühüm bir vasitədir”. Müasir dövrü biliklər əsri kimi nəzərə alsaq görürük ki, iş və həyat modelləri çox sürətli templərlə dəyişir. Cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda mütəmadi olaraq baş verən bu dəyişikliklərə müvəffəqiyyətlə uyğunlaşma yolu yalnız vətəndaşların ömrüboyu təhsili vasitəsilə mümkündür. Hazırda bu problem inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq hər bir ölkə üçün aktualdır. Məsələn, müasir Avropada elm və texnologiya elə sürətlə inkişaf edir ki, biliklərin hər il orta hesabla 20%-i aktuallığını itirir və beləliklə də, 5-8 il ərzində peşələrin məzmunu tamamilə köhnəlir. Peşə təhsilinə yönələn

investisiyaların xarakterik cəhətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- *fərdlərin özünəreallaşdırma imkanları sosial statusunu artırır;*
- *cəmiyyətin intellektual-mənəvi potensialının təkrar istehsalını təmin edir;*
- *arasıkəsilməz proses kimi, istehsalda və texnologiyada baş verən dəyişikliklərə adekvat olaraq kadrların keyfiyyətcə təkmilləşməsinə xidmət edir.*

Tərəqqi etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, davamlı iqtisadi inkişafın və yüksək həyat səviyyəsinin təmin olunmasında peşə təhsilinin əvəzsiz rolu vardır.

“Peşə təhsili haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun məqsədi vətəndaşların peşə təhsili sahəsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə nəzərdə tutulmuş təhsil hüququnu təmin etməkdən, peşə təhsili prosesi iştirakçılarının hüquqlarını və vəzifələrini müəyyən etməkdən, onlar arasında münasibəti tənzimləməkdən və peşə təhsilinin təşkilati-hüquqi bazasını yaratmaqdan ibarət olduğunu əsas kimi qəbul edərək mövzunun tədqiqini vacib sayırıq. Həmin Qanunda vurğulanır: “Peşə təhsili Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz təhsil sisteminin pilləsi kimi fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları nəzərə alınmaqla davamlı inkişaf etdirilən və təhsilənlər tərəfindən bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsinə, onların ixtisaslarının daim artırılmasını, eyni zamanda zəruri əmək bacarıqlarına yiyələnmələrini təmin edən prioritet fəaliyyət sahəsidir, peşə təhsili təhsilənlərin tərbiyəsinin mənəvi və bəşəri dəyərlər ruhunda, dövlət maraqları və azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında formalaşdırılmasını təmin edir”.

Şagirdlərin ixtisas seçiminə və əmək fəaliyyətinə hazırlanması üçün ümumi təhsil müəssisələrində peşə təmayüllü siniflərin təşkili aktuallıq kəsb edir. Belə ki, “Peşə təmayüllü siniflər” 2019 – 2020-ci tədris ilindən fəaliyyətə başlayıb. Hazırda layihə 196 məktəbdə 232 sinif, 3500-dən artıq şagird, 694 müəllim heyəti ilə tədris prosesini davam etdirir. Layihə çərçivəsində 4 profil üzrə “dülğər”, “çilingər”, “aşpaz”, “kombi-kondisioner ustası”, “mebel ustası”, “aqronom”, “dərzi”, “qənnadıçı”, “bərbər”, “helpdesk”, “qrafik dizayner”, “kompüter ope-

ratoru” ixtisasları tədris edilir. X-XI sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulan peşə təmayüllü siniflərin yaradılmasında məqsəd ümumi orta təhsil bazasında təhsilalanların müxtəlif peşələr üzrə ilkin bilik və bacarıqlara yiyələnməsi, peşə ixtisasları barədə məlumatlandırılmaqla əmək bazarına, eləcə də peşə təhsilinə hazırlanmasıdır. Bununla da, gələcəkdə peşə sahibi kimi onları öz iş yerlərini yaratmağa həvəsləndirilməsi, əmək bazarının peşəyönümü istiqamətində hazırlıqlı və bacarıqlı əmək qabiliyyətli şəxslərlə təmin edilməsi ilə ölkə miqyasında iqtisadi inkişafa töhfə vermək layihənin hədəflərini təşkil edir.

Məktəblilərin əmək bazarının tələblərinə uyğun peşə təhsilinə hazırlanmasının zəruriliyi və əhəmiyyəti ölkədə həyata keçirilən ən uğurlu layihədir. Hazırda peşə təhsilinin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri cəmiyyətin müasir inkişaf səviyyəsinə adekvat olan yüksək-ixtisaslı, peşəkar rəqabətqabiliyyətli kadrların hazırlanmasından ibarətdir. Məhz bu hədəfə çatmaq üçün Dövlət Proqramlarının icrası xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu Proqramlar çərçivəsində peşə təhsili müəssisələri yenidən tikilmiş və təmir edilmişdir. Mədəniyyət və Sənətkarlıq üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzinin də köhnə binası 2011-ci ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən sökülərək yerində müasir tipli, yeni təhsil müəssisəsi tikilərək 2012-ci ildə istifadəyə verilmişdir. Məqsəd Azərbaycanda media sahəsində yaradılmış ən son texniki imkanlardan və texnologiyalardan istifadə etməklə mədəniyyət və sənətkarlıq sektorunda xüsusi marka yaratmaq, qazanılan uğurları dünya incəsənətinə inteqrasiya etmək, peşə öyrənməyə səy göstərənlərə yüksək səviyyədə hazırlıq üzrə xidmətlər göstərməkdir. Mərkəzdə “video çəkiliş üzrə operator”, “zərgər”, “ağac nəqqaşı”, “səs operatoru”, “aşpaz”, “kinomontaj”, “ışıq operatoru”, “bərbər”, “qrimçi pastijor”, “qənnadıçı-şirniyyatçı”, “florist”, “tədbir təşkilatçısı”, “interyer və eksteryerin bədii tərtibatçısı”, “kompüter operatoru”, “media və audiovizual texnologiyaların istismarı”, “veb-dizayn və proqram təminatı”, “xalçaçılıq”, “səhnə kostyumları üzrə dərzi”, “saç kəsimi və gözəllik xidmətlərinin təşkili”, “moda dizaynı” və s. kimi mədəniyyət və sənətkarlıq sahəsinin ixtisasları üzrə kadr hazırlanır. Təhsil ocağında çəkiliş studiyası, rejissor

otağı, səsyazma studiyası, qrim, dekorasiya otağı, dərzi, biçmə, zərgər, aşpaz emalatxanası, informatika, ingilis dili sinifləri, kitabxana, linqofon otağı, yeni idman kompleksi: futzal, basketbol, voleybol, yüngül atletika qurğuları və trenajorlarla təmin olunmuş müasir tələblər səviyyəsində infrastruktur vardır. Mərkəzdə ilk peşə, texniki-peşə, yüksək peşə, eləcə də dual və inklüziv təhsil forması həyata keçirilir. Burada müasir tələblərə uyğun respublikamızda fəaliyyət göstərən televiziya kanalları, teatrlar, mədəniyyət evləri, 5 ulduzlu hotellər, restoranlar şəbəkəsi dövlət və özəl sektorlarda təcrübə prosesi keçirilir. Hazırda məzunlar ixtisasları üzrə təhsil alır və onların səriştəli və peşəkarlıqları diqqətdə saxlanılır. Mərkəzin pedaqoji kollektivi peşəkar usta və müəllimlərdən təşkil olunmuşdur. Onların sırasında Prezident təqaüdcüsü, əməkdar incəsənət xadimləri də vardır. Mərkəzin müəllimləri ölkədə və ölkəmizdən kənarda ixtisasartırma kurslarında iştirak edərək təcrübə mübadiləsi aparırlar. Mərkəz daim işəgötürənlərlə əməkdaşlıq edir və tələbələrin işlə təminatına şərait yaradır. Mərkəzin missiyası Azərbaycanda inkişaf etməkdə olan kino, teatr və televiziya sahəsinə, eləcə də iaşə və xidmət sektoruna istedadlı və peşəkar ixtisaslı kadrlar hazırlamaqdır.

Müasir təhsilimizdə aparılan islahatları nəzərə alsaq, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların da daha keyfiyyətli təhsilə yiyələnməsi, cəmiyyətə daha tez adaptasiyası üçün digər yaşlıları ilə bir yerdə olmasının daha məqsədəuyğun olduğunu görürük. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 14 dekabr 2017-ci ildə “2018 – 2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Sərəncam imzalamışdır. Bu məqsədlə Mədəniyyət və Sənətkarlıq üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzində sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsil alması üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Belə ki, mərkəzdə müvafiq lift inşa edilmiş, sanitar qovşaqları, dərş otaqları ixtisasa uyğun ləvazimatlarla, yeni avadanlıq və materiallarla təchiz olunmuş iki otaq təmir edilərək peşə emalatxanası kimi istifadəyə verilmişdir. Burada inklüziv təhsil alan şəxslərin gələcəkdə rahat iş tapmaları üçün mərkəz daim işəgötürənlərlə əməkdaşlıq edir. Mərkəzin təşkil

etdiyi inklüziv təhsil formasında qısamüddətli kurslarda bugünədək 120 nəfər sağlamlıq imkanları məhdud şəxs kursu başa vuraraq sertifikat almışdır. Qeyd edək ki, hazırda adı çəkilən mərkəzin tədris etdiyi bütün qruplar üzrə 40-dan artıq sağlamlıq imkanları məhdud tələbə təhsil alır. İxtisas müəllimlərinin hər biri işinin peşəkari olmaqla yanaşı, inklüziv təhsilin tədris metodlarına yiyələnmiş kadrlardan təşkil olunmuşdur. 2023-cü ilin yanvar ayında Türkiyənin Milli təhsil naziri Mahmut Özerin ölkəmizə səfəri çərçivəsində Elm və Təhsil nazirinin müavini İdris İsayevin də iştirak etdiyi nümayəndə heyəti Mədəniyyət və Sənətkarlıq üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzini ziyarət etmişdir. Nümayəndə heyətinə mərkəzdə yaradılan inklüziv təhsil şəraiti haqqında ətraflı məlumat verilmiş, Mahmud Özer sağlamlıq imkanları məhdud tələbələrle görüşüb, onların hazırladıqları əl işləri ilə tanış olmuşdur.

Azərbaycanda əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması ölkə qanunvericiliyinin mühüm istiqamətlərindəndir. Bu mənada dövlətimizin sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərə göstərdiyi diqqət və qayğısı onların çoxsaylı sosial proqramlara, o cümlədən reabilitasiya, pulsuz istirahət, texniki-bərpa və nəqliyyat vasitələri ilə təminat proqramlarına cəlb olunmasında real ifadəsini tapır. Dövlətimizin sağlamlıq imkanları məhdud olan vətəndaşlara qayğısı çərçivəsində respublikamızda yeni reabilitasiya mərkəzləri tikilmişdir. Bakıda Sabunçu rayonunun Ramana qəsəbəsindəki 1 nömrəli Sağlamlıq İmkanları Məhdud Gənclərin Peşə Reabilitasiya Mərkəzi də belə müəssisələrdən biridir. Övvəllər “Gənc Əlillərin Əmək və İstirahət Evi” adlanan bu müəssisədə 2011-ci ildə əsaslı təmir və yenidənqurma işlərinə başlanılmış, 2013-cü ildə mərkəzin yenidənqurmadan sonra açılışında Prezident İlham Əliyev iştirak etmişdir. Belə mərkəzlərin yaradılmasında məqsəd sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin səmərəli peşə hazırlığını təmin etmək üçün müvafiq mühitin yaradılmasıdır. Sağlamlıq imkanları məhdud olan insanlar həmişə özlərinə qapandıqları üçün peşəyə istiqamətləndirilməlidir ki, onlar özlərini faydalı, fəaliyyətləri ilə cəmiyyətə yararlı olduqlarını dərk etsinlər. Dövlətin inklüziv təhsilin təşkilinin təsdiqlədiyi yeni qaydası uşaqlara qay-

ğı və diqqətini özündə əks etdirir. Təhsil müəssisələrində sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların sağlam şagirdlərlə eyni sinifdə təhsilə cəlb edilməsi məqsədi ilə inklüziv təhsilin yaradılması təcrübəsinin öyrənilməsi bu sahədə mühüm sosial problemin həlli deməkdir. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar inklüziv təhsil sinfi təşkil olunan müəssisəyə Qanunun 21.1. maddəsinə uyğun olaraq yaradılmış psixoloji-tibbi-pedaqoji komissiyanın qərarına əsasən, aşağıdakı şərtlər nəzərə alınmaqla qəbul olunurlar:

- *sağlamlıq imkanları məhdud uşağın sadə özünəxidmət bacarığının olması (sanitar qovşağından istifadə, əlini yuma, qida qəbulu və s.);*
- *sağlamlıq imkanları məhdud uşaqda emosional-iradi sahədə və davranışında nəzərəçarpan pozuntuların olmaması;*
- *müəssisənin pedaqoji heyətinin sağlamlıq imkanları məhdud uşaqla təlim-tərbiyə işinin təşkili üçün səriştələrinin (kompetensiyalarının) olması;*
- *sağlamlıq imkanları məhdud uşağın müəssisənin yaxınlığında yaşaması;*
- *2.1.5. müəssisənin infrastrukturunun sağlamlıq imkanları məhdud uşaq üçün müəssər olması.*

Məktəblilərin əmək bazarında peşə təhsilinə hazırlanmasının zəruriliyini özündə ehtiva edən sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsilində yeni imkanların açılması sosial-iqtisadi şəraitdə cəmiyyətin inkişafı deməkdir.

Nəticə. Məktəblilərin əmək bazarında peşə təhsilinə hazırlanmasının zəruriliyini şərtləndirən cəhətlər son dərəcə geniş olan mühüm sosial-iqtisadi problemlərlə bağlı olub maraqlı tərəflərlə yanaşı, bütövlükdə cəmiyyətin məqsədyönlü məsələlərinin həllində fəal iştirak edərək vətəndaşlıq nümayiş etdirməlidir. Bu işdə dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, beynəlxalq layihələrdə fəal iştirak etməklə kurikulum baxımından peşə təhsilinin məzmununu standartı uyğun integrasiyalaşdırmaq təhsilalanların həyata hazırlığına təminat verir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. “Azərbaycan məktəbi” jurnalı, 2013, №5.
2. Sadıqov F. Pedaqogika. Bakı, 2008, 447 s.
3. Əliyev P. Tərbiyə işinin təşkilinin nəzəriyyəsi.

yəsi və metodikası. Bakı, "CN Poligrafiya", 2023, 460 s.

4. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün informatika fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) I-XI siniflər. Bakı, 2013.

5. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbliləri üçün texnologiya fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) I-IX siniflər. Bakı, 2013.

6. Rüstəmov F., Dadaşova T. Ali məktəb pedaqogikası (magistratura pilləsi üçün dərslik). Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2007, 568 s.

7. "Peşə təhsili və insan kapitalı" jurnalı, cild 2, №2, 2019, s.25-30.

8. Ağayev Ş., Həsənova N. İbtidai təlimdə motivasiya. Bakı, "İmza" nəşrlər evi, 2023, 256 s.

9. Ağayev Ş. və b. İbtidai siniflərdə fəal təlimin nəzəri və praktik məsələləri. Bakı, 2007, 125 s.

Sh.Agayev, P.Hamzayev
Importance of preparing students
for vocational education in the
labor market

Abstract

The article analyzes modern approaches in preparing students for vocational education in accordance with the requirements of the labor market, the role of curriculum reforms, the development of education, the improvement of the welfare of the population in the country, as well as the need to pay special attention to socio-economic competencies in education related to professional activity. So, issues such as formation of social and professional mobility skills in accordance with the needs of the labor market in our modern education, making the labor market a place where demand and supply meet, the opportunities to study, employment guarantee, creation of a special brand in the culture and craft sector by using the latest technical opportunities

and technologies created in the field of media in Azerbaijan, as well as the organization of an inclusive education class for those studying in the vocational education system are theoretically and practically based on a scientific basis according to the example.

Ш.Агаев, П.Хамзаев
Необходимость подготовки школьников
к профессиональному образованию
на рынке труда

Аннотация

В статье анализируются современные подходы в подготовке школьников к профессиональному образованию в соответствии с требованиями рынка труда, роль реформы учебных программ, развития образования, повышения благосостояния населения в стране, необходимость уделять особое внимание к социально-экономическим компетенциям (компетенциям) в образовании, связанным с профессиональной деятельностью. В этом направлении в нашем современном образовании мы должны формировать навыки социальной и профессиональной мобильности в соответствии с потребностями рынка труда, рынок труда должен быть местом, где встречаются спрос и предложение, возможности для обучения, гарантии трудоустройства, создание особого бренда в сфере культуры и ремесел, используя новейшие технические возможности и технологии, созданные в сфере СМИ в Азербайджане, такие вопросы, как организация класса инклюзивного образования для обучающихся в системе профессионального образования, теоретически и практически основаны на научная основа согласно примеру.

P.S. *Jurnalımızın bu sayı çapa hazırlanarkən jurnalın redaksiya heyətinin üzvü, respublikamızın peşə təhsili üzrə səmərəli tədqiqatları ilə sevilib-seçilən Şahrza Ağayevin ölüm xəbərini eşitdik. Bu, hamımız üçün ağır itkidir. Allah rəhmət eləsin.*